

You have downloaded a document from
RE-BUŚ
repository of the University of Silesia in Katowice

Title: Współdział przedmiotów pedagogicznych w kształtowaniu kompetencji zawodowych artystów i nauczycieli muzyki

Author: Jadwiga Uchyła-Zroski

Citation style: Uchyła-Zroski Jadwiga. (2013). Współdział przedmiotów pedagogicznych w kształtowaniu kompetencji zawodowych artystów i nauczycieli muzyki. W: R. Mrózek, U. Szuścik (red.), "Z przeszłości i współczesności kształcenia pedagogicznego w Cieszynie" (S. 127-141). Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.

Uznanie autorstwa - Użycie niekomercyjne - Bez utworów zależnych Polska - Licencja ta zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych oraz pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci (nie tworzenia utworów zależnych).

UNIwersYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Jadwiga Uchyła-Zroski

Współdział przedmiotów pedagogicznych w kształtowaniu kompetencji zawodowych artystów i nauczycieli muzyki

Realizację podjętego tematu opieram na analizie i charakterystyce wybranych zakresów edukacji artystycznej, głównie organizacji nauczania przedmiotów pedagogicznych w uczelniach muzycznych i pedagogiczno-artystycznych.

Specyfika kształcenia pedagogicznego studentów kierunków artystycznych

Nabywanie uprawnień oraz kompetencji pedagogicznych przez studentów na uczelniach artystycznych, tj. akademiach muzycznych, jest możliwe jedynie po ukończeniu przez nich dodatkowego studium pedagogicznego. Nauka w studium trwa cztery semestry i zorganizowana jest tak, aby student jednocześnie z nabywaną wiedzą merytoryczną na studiach kierunkowych uzyskał przygotowanie pedagogiczne i pełne kwalifikacje zawodowe. W studium pedagogicznym studenci mogą zdobyć uprawnienia do nauczania i prowadzenia zajęć zgodnie z realizowanym kierunkiem studiów. Zakres wymogów organizacyjnych studium i nabytych przez absolwenta

kompetencji pedagogicznych określa *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 12 marca 2009 r.*¹. Uczelniany program studium pedagogicznego dostosowany jest do rozporządzeń ministerialnych i uwzględnia obowiązkowe przedmioty w wymiarze 270 godzin, głównie treści programowe kształcenia nauczycielskiego: pedagogikę muzyczną, psychologię muzyki, dydaktykę muzyczną, dydaktyki szczegółowe, emisję głosu, praktyki. Absolwent studium nabywa kompetencje nauczycielskie umożliwiające realizację celów dydaktycznych, wychowawczych i zadań opiekuńczych szkoły, placówek edukacyjnych, oświatowych oraz instytucji kulturalnych. Równoległa realizacja kształcenia artystycznego i pedagogicznego sprawia, że kompetencje absolwenta uczelni artystycznej są znacznie poszerzone, głównie o wiedzę psychologiczną, pedagogiczną, z zakresu dydaktyki szczegółowej kształcenia kierunkowego oraz wiedzy i umiejętności praktycznych.

Absolwenci akademii muzycznej i studium pedagogicznego stają się artystami, ale mogą też prowadzić działalność pedagogiczną, nauczycielską oraz w sposób profesjonalny zajmować się pedagogią i edukacją artystyczną w każdym okresie działalności zawodowej. Oto kilka przykładów uprawnień artystycznych i pedagogicznych nabytych przez absolwentów różnych wydziałów akademii muzycznych, między innymi w Łodzi²:

- absolwenci Wydziału Kompozycji i Teorii Muzyki mają uprawnienia do pracy w dziedzinie twórczości kompozytorskiej, mogą obejmować stanowiska redaktorów, publicystów, prelegentów muzycznych, ale też być nauczycielami specjalistami przedmiotów teoretycznych w szkołach muzycznych;
- absolwenci Wydziału Rytmiki mogą nauczać przedmiotów: rytmika, improwizacja fortepianowa, we wszystkich typach szkół, techniki ruchu i tańca w szkołach muzycznych II stopnia, prowadzić rytmikę w placówkach kulturalno-oświatowych i rytmikoterapię w placówkach rehabilitacyjnych;
- absolwenci Wydziału Instrumentalnego posiadają uprawnienia do prowadzenia działalności koncertowej (solowej, kameralnej) oraz pedagogicznej jako nauczyciele instrumentu;
- absolwenci wydziałów wokalny-aktorskich są artystami pod względem wokalnym i aktorskim, mogą pracować jako soliści teatrów muzycznych, instytucji artystycznych, być pedagogami przedmiotów: śpiew solowy,

¹ *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 12 marca 2009 r. w sprawie szczegółowych kwalifikacji wymaganych od nauczycieli oraz określenia szkół i wypadków, w których można zatrudnić nauczycieli niemających wyższego wykształcenia lub ukończonego zakładu kształcenia nauczycieli.* „Dziennik Ustaw” 2009, nr 50, poz. 400, § 1/3.

² Rozmowa z kierownikiem Studium Pedagogicznego Akademii Muzycznej w Łodzi – dr Ewą Kumik – z dnia 12 marca 2010 r.

emisja głosu; mogą uczyć śpiewu solowego w szkołach muzycznych I i II stopnia, prowadzić przedmiot emisja głosu na uczelniach pedagogiczno-artystycznych;

- absolwenci muzyki rozrywkowej i jazzu mogą prowadzić profesjonalne zespoły muzyczne, ale również zespoły młodzieżowe w instytucjach kulturalnych oraz przedmiot zespoły orkiestrowe i muzyczne w szkołach muzycznych działów młodzieżowych i średnich.

Uprawnienia pedagogiczne nabyte przez absolwenta studium pedagogicznego dają teoretyczne podstawy pracy z uczniem (z drugą osobą, z zespołem artystycznym, z członkami grupy muzycznej itp.) zgodnie z ukończonym kierunkiem studiów. Natomiast praktyki pedagogiczno-artystyczne o charakterze ciągłym realizowane przez studenta pod okiem doświadczonego pedagoga-artysty lub praktyki w instytucji muzycznej (na przykład w filharmonii) stanowią okazję do nabywania nowych doświadczeń i kompetencji zawodowych³.

Praktyki zawodowe (pedagogiczno-artystyczne i artystyczne realizowane są w wymiarze 150 godzin) są pierwszym etapem konfrontacji wiedzy wyniesionej przez studenta z uczelni z drugą osobą, na przykład z dzieckiem, uczniem, młodym adeptem sztuki muzycznej, profesjonalnym zespołem, dorosłym wykonawcą lub odbiorcą muzyki.

Na uczelniach pedagogiczno-artystycznych, na przykład na uniwersytetach na kierunku: edukacja artystyczna w zakresie sztuki muzycznej, nieco inaczej aniżeli w akademiach muzycznych przebiega kształcenie przyszłych pedagogów i nauczycieli muzyki⁴. W strukturze zajęć dydaktycznych znajdują się cztery równoległe realizowane rodzaje kształcenia przedmiotowe, którymi są: przedmioty kształcenia ogólnego, przedmioty podstawowe, kierunkowe, nauczycielskie. Treści programowe i obciążenie godzinowe przedmiotów kształcenia akademickiego są precyzyjnie określone w standardach nauczania przeznaczonych dla poszczególnych kierunków studiów i poziomów nauczania. Organizacja studiów sprawia, że przedmioty te realizowane są równoległe i scalone w jeden proces edukacyjny. Każdy student kierunku edukacja artystyczna w zakresie sztuki muzycznej już od pierwszego roku studiów obowiązkowo realizuje przedmioty kształcenia nauczycielskiego. Studia trwają łącznie pięć lat, składają się na to trzyletnie studia pierwszego stopnia (tzw. licencjackie) oraz studia dwuletnie drugie-

³ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 12 marca 2009 r. w sprawie szczególnych kwalifikacji wymaganych od nauczycieli...

⁴ Standardy kształcenia nauczycieli na studiach wyższych zawodowych, uzupełniających studiach magisterskich, jednolitych studiach magisterskich oraz studiach podyplomowych. Załącznik do rozporządzenia MENiS z dn. 7 września 2004 r. oraz Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 7 września 2004 r. w sprawie standardów kształcenia nauczycieli. „Dziennik Ustaw” 2004, nr 207, poz. 2110, s. 2 i dalsze.

go stopnia. W toku studiów absolwenci uzyskują wiedzę muzyczną oraz praktyczne umiejętności pedagogiczne, które mogą wykorzystać podczas:

- prowadzenia chórów i zespołów muzycznych;
- działalności naukowej oraz dydaktycznej w szkołach wyższych i zakładach kształcenia nauczycieli prowadzących kierunek edukacja artystyczna w zakresie sztuki muzycznej;
- prowadzenia zajęć dydaktycznych w szkolnictwie muzycznym, w szczególności w zakresie zespołów muzycznych, nauczania zasad muzyki, kształcenia słuchu i audycji muzycznych;
- prowadzenia zajęć dydaktycznych w zakresie edukacji artystycznej szkolnej;
- działalności muzycznej w instytucjach kulturalnych i mediach;
- działalności w obsłudze konkursów, imprez oraz animacji kultury muzycznej.

Ponadto niektóre szkoły wyższe prowadzą kształcenie nauczycieli w ramach specjalizacji nauczycielskiej zarówno na studiach wyższych zawodowych, studiach magisterskich, jak i na studiach podyplomowych. Student, jednocześnie z merytorycznym przygotowaniem w zakresie określonego kierunku studiów (specjalności), uzyskuje kwalifikacje zawodowe. Ważnym elementem kształcenia pedagogicznego studentów jest zaliczenie pełnego wymiaru godzinowego praktyk pedagogicznych, które są objęte rygozem zaliczeniowym studiów.

Standardy kształcenia nauczycielskiego – zarys problematyki

W myśl standardów kształcenia nauczycielskiego przygotowanie do zawodu nauczyciela obejmuje następujące zakresy edukacji:

- kształcenie kierunkowe, organizowane w taki sposób, aby absolwent uzyskał wiedzę i umiejętności odpowiednie do nauczania przedmiotu lub prowadzenia zajęć zgodnych z kierunkiem studiów, był merytorycznie przygotowany do realizacji określonych zadań w przyszłej pracy zawodowej;
- kształcenie nauczycielskie przygotowujące do realizacji zadań dydaktycznych, wychowawczych i opiekuńczych w placówce szkolnej, kulturalno-oświatowej, artystycznej oraz prowadzone w powiązaniu z kształceniem kierunkowym (specjalnością), a także praktyką pedagogiczną;

- praktyki pedagogiczne, pedagogiczno-artystyczne służące rozwijaniu umiejętności zawodowych, zawodowo-artystycznych, poznaniu organizacji szkół, instytucji kulturalnych, specyfiki pracy różnych grup muzycznych realizowane w powiązaniu z kształceniem nauczycielskim.

W opisie sylwetki absolwenta studiów uniwersyteckich lub studiów podyplomowych o specjalizacji nauczycielskiej stwierdza się, że student powinien uzyskać przygotowanie w zakresie:

- wybranego kierunku (specjalności) studiów, by umieć przekazywać nabytą wiedzę i samodzielnie ją pogłębiać, aktualizować, integrować z innymi dziedzinami wiedzy;
- psychologii i pedagogiki, aby pełnić funkcje wychowawcze i opiekuńcze, wspierać wszechstronny rozwój ucznia, indywidualizować proces nauczania, zaspokajając szczególne potrzeby edukacyjne uczniów, organizować życie społeczne na poziomie klasy, szkoły oraz środowiska lokalnego, współpracować z innymi nauczycielami, rodzicami i społecznością lokalną;
- dydaktyki przedmiotowej, by skutecznie prowadzić zajęcia edukacyjne, rozbudzać zainteresowania poznawcze oraz wspierać rozwój intelektualny ucznia dzięki umiejętnemu doborowi metod aktywizujących, technik nauczania i środków dydaktycznych, a także badać i oceniać osiągnięcia uczniów oraz własną praktykę;
- wykorzystania technologii informacyjnych i komunikacyjnych w nauczaniu;
- znajomości co najmniej jednego języka obcego w stopniu zaawansowanym, biegle w mowie i piśmie;
- wyrażania gotowości do rozwoju osobistego i zawodowego oraz ustawicznego kształcenia się, jako ważnej potrzeby współczesności.

Przygotowanie studenta uczelni artystycznych i pedagogiczno-artystycznych do zawodu nauczyciela powinno prowadzić do nabycia kompetencji w następujących zakresach:

- artystycznym oraz dydaktycznym, zgodnym z kierunkiem studiów i przyszłą pracą zawodową (artystyczna);
- wychowawczym i społecznym, związanych z umiejętnością diagnozowania potrzeb ucznia, zespołu, środowiska społeczno-kulturowego oraz zdolnością do współpracy artystycznej, społecznej w różnorodnych relacjach międzyludzkich;
- kreatywnym, wyrażającym się zdolnością do samokształcenia, innowacyjnością, niestandardowością działań w powiązaniu ze zdolnościami adaptacyjnymi, z twórczością, mobilnością i elastycznością;
- prakseologicznym, wyrażającym się skutecznością w organizowaniu, planowaniu, realizacji, umiejętnej kontroli i obiektywnej ocenie procesów edukacyjnych sytuacji artystycznych, kulturowych;

- komunikacyjnym, wyrażającym się skutecznością zachowań artystycznych, komunikatów werbalnych, pozawerbalnych w różnych sytuacjach edukacyjnych pracy zawodowej, a także znajomością co najmniej jednego języka obcego w stopniu zaawansowanym;
- informacyjno-medialnym, wyrażającym się umiejętnością korzystania z technologii informacyjnych i komunikacyjnych oraz ich stosowania w nauczaniu;
- językowym, wyrażającym się znajomością co najmniej jednego języka obcego w stopniu zaawansowanym.

Specyfika kształcenia nauczycielskiego uwzględniona została w odpowiednim doborze przedmiotów i liczbie godzin zajęć. Na studiach licencjackich pedagogiczno-artystycznych obowiązują następujące bloki przedmiotowe: psychologia (60h), pedagogika (60h), dydaktyka przedmiotowa (150h), przedmioty uzupełniające (60h), w tym co najmniej 30 godzin zajęć z emisji głosu.

Na studiach uzupełniających magisterskich przedmioty kształcenia nauczycielskiego mają wymiar co najmniej 75 godzin, w tym: psychologia (15h), pedagogika (15h), dydaktyka przedmiotowa (45h), praktyki pedagogiczne (co najmniej 45 godzin). Nieodzownym elementem kształcenia są praktyki pedagogiczne (pedagogiczno-artystyczne) o łącznej liczbie 180 godzin⁵.

Cele i treści nauczania przedmiotów pedagogicznych
jako niezbędne wyposażenie studenta
do przyszłej pracy nauczycielskiej

Psychologia a cechy realizowanego przedmiotu

Przedmiotem rozpoczynającym kształcenie nauczycielskie jest psychologia poprzedzająca pedagogikę, która wraz z wiedzą kierunkową studiów daje podstawę kształcenia studentów w zakresie dydaktyki przedmiotowej⁶. Psychologia w stosunku do pedagogiki jest nauką pomocniczą, ale nieodzowną. Jak podkreśla wielu psychologów, „trudno nie docenić jej [psychologii – J.U.Z.] znaczenia jako nauki o człowieku traktowanym jako

⁵ *Standardy kształcenia nauczycieli...*, s. 1, 3, 5.

⁶ *Ibidem*, s. 7–10.

istota aktywna i działająca, która kształtuje i przeobraża otaczającą rzeczywistość fizyczną i społeczną⁷.

W kontekście niniejszego tematu należy podkreślić wagę tematyki psychologicznej w procesie nabywania przez studenta wiedzy o zachodzących procesach kultury, w których człowiek żyje, wzrasta i zawsze odgrywał znaczącą rolę. Zadaniem psychologii jest również wykrywanie maksymalnych możliwości rozwoju psychicznego jednostki i organizowanie takich warunków działania oraz nauki, aby potencjał jednostki mógł się rozwijać i zwielokrotnić. Jakże ważne dla przyszłych pedagogów muzyki i artystów są treści psychologiczne, w szczególności treści niektórych dziedzin tej dyscypliny.

Ograniczony zakres godzin na przedmiot psychologia zmusza nauczycieli akademickich do dokonywania pewnego wyboru tematyki z różnych działów psychologii. Do najważniejszych działów można zaliczyć: psychologię wychowawczą, psychologię rozwojową, psychologię ogólną, społeczną i kliniczną. Zarówno koncertującemu muzykowi, jak i pedagogowi oraz nauczycielowi muzyki czy redaktorowi czasopisma muzycznego wiedza psychologiczna jest niezbędna. W codziennej pracy osoby wykonujące te zawody wielokrotnie napotykać sytuacje oraz problemy, w których rozwiązaniu pomaga wiedza psychologiczna. Nabyta podczas studiów wiedza psychologiczna o człowieku, a także wiedza psychologiczno-muzyczna stanowią podbudowę teoretyczną działań absolwentów uczelni artystyczno-pedagogicznych, ułatwiają kontakt z drugą osobą, grupą muzyczną, widownią. Oto krótki zarys treści kształcenia z psychologii najczęściej realizowanych w uczelniach artystycznych.

Psychologia wychowawcza, zwana też psychologią pedagogiczną lub szkolną, zajmuje się psychologiczną problematyką procesu wychowania i ma na celu dostarczanie wskazań pedagogice do opracowania najskuteczniejszych metod wychowawczych⁸. Natomiast psychologia rozwojowa jest nauką o rozwoju wyższych czynności człowieka i zajmuje się prawami rozwoju czynności oraz kształtowania osobowości człowieka od momentu urodzenia do osiągnięcia pełnej dojrzałości i schyłku życia⁹. Psychologia rozwojowa dostarcza nauczycielowi informacji o przebiegu charakterystycznych faz (etapów) rozwoju psychicznego, właściwościach psychiki dziecka w różnych okresach jego życia, prawach rozwoju procesów psychicz-

⁷ J. Strelau, A. Jurkowski, Z. Putkiewicz: *Podstawy psychologii dla nauczycieli*. Warszawa 1981, s. 27.

⁸ M. Przetacznik-Gierowska, Z. Włodarski: *Psychologia wychowawcza*. Warszawa 2002.

⁹ *Psychologia rozwoju dzieci i młodzieży*. Red. M. Żebrowska. Warszawa 1973; zob. *Psychologia rozwoju człowieka*. T. 3: *Rozwój funkcji psychicznych*. Red. B. Harwas-Napierska, J. Trempała. Warszawa 2003.

nych, warunkach i czynnikach kształtowania się czynności procesów psychicznych, warunkach i czynnikach kształtowania się czynności i działalności dziecka¹⁰. Poznanie przez studenta zakresu wiedzy psychologicznej o dziecku pozwoli nauczycielowi w przyszłej pracy lepiej zrozumieć i trafniej ocenić potencjał zdolności muzycznych ucznia, uzdolnienia, rodzaje zachowań, postępy i efekty rozwoju muzycznego, dostrzegać ewaluację zdolności podopiecznego oraz własnej pracy i osiągnięć artystycznych. Aby nauczyciel muzyki, pedagog jeszcze lepiej i trafniej pojmował prawa rozwoju psychicznego dziecka oraz psychologiczne aspekty działalności dydaktycznej i wychowawczej, potrzebna mu jest zgłębiona wiedza o ogólnych mechanizmach kierujących zachowaniem się człowieka. Wiedzę tę dostarcza studentom psychologia ogólna, która jest nauką o ogólnych prawach wyższych czynności człowieka i stanowi podbudowę wszystkich innych działów psychologii, bada wszelkie prawidłowości procesów psychicznych i czynności regulacyjnych istot żywych. Głównym przedmiotem badań psychologii jest człowiek dorosły, zdrowy fizycznie i psychicznie, u którego w zachowaniu nie dostrzega się oznak zaburzeń oraz odchyżeń od stanu normalnego. Psychologia ogólna obejmuje zagadnienia procesów poznawczych: wrażeń, spostrzeżeń, wyobrażeń, pamięci, myślenia, oraz procesów uczuciowych i motywacyjnych, które odgrywają istotną rolę w procesach percepcyjnych i odtwórczo-twórczych, w działaniach muzycznych, w rozwoju artystycznym człowieka. Zajmuje się także cechami osobowości człowieka i jej strukturą¹¹. Wspomagającą rolę w nabywaniu kompetencji zawodowych nauczyciela i pedagoga muzyki spełnia psychologia społeczna, która zajmuje się człowiekiem jako członkiem grupy społecznej, bada zachowania jednostki pod wpływem grupy, różne formy kontaktów społecznych nawiązywanych między ludźmi i prowadzących do wspólnego zespołowego działania. Wiedza ta w szczególności jest przydatna w pracy zawodowej dyrygenta i kierownika zespołu muzycznego. Swym zasięgiem psychologia społeczna obejmuje szeroki zakres badań, począwszy od małych grup (na przykład rodzina, klasa szkolna, zespół muzyczny), a skończywszy na dużych zbiorowościach (na przykład grupy zawodowe, narodowościowe).

Ważnym zakresem wiedzy o człowieku mogą być dla studentów kierunków artystycznych wybrane zagadnienia psychologii klinicznej. Odbiorcą muzyki artystycznej często bywają osoby z różnymi dysfunkcjami organizmu i zmianami w psychice, na przykład osoby niewidome, dotknię-

¹⁰ *Psychologia rozwoju dzieci i młodzieży...*; zob. *Wybrane zagadnienia z psychologii muzyki*. Red. M. Manturzevska, H. Kotarska. Warszawa 1990.

¹¹ M. Przetacznikowa, G. Makiełło-Jarża: *Psychologia ogólna*. Warszawa 1972.

te inwalidztwem, kalectwem, przewlekłymi chorobami). Koncertujący muzyk musi być psychicznie i merytorycznie przygotowany na zaskakujące go sytuacje ze strony uczestników koncertu, między innymi na widok niepełnosprawnej osoby, różne głosowe i ruchowe reakcje podczas koncertu, odgłosy w trakcie jego trwania lub bardzo spontaniczne zachowania po koncertach.

Praw, które rządzą procesem uczenia się i nauczania muzyki, percepcji muzyki, nauczania i wychowania, oraz tych, których wykrywaniem zajmuje się pedagogika, nie można sprowadzić wyłącznie do praw znanych psychologii. Wiedza psychologiczna i pedagogiczna uzupełniają się wzajemnie¹². Stanowią ważny i nieodzowny aspekt kształcenia akademickiego oraz przygotowania zawodowego absolwentów uczelni muzycznych i pedagogiczno-muzycznych. Treści obligatoryjne z zakresu przedmiotów akademickich psychologia i pedagogika wyznaczone są w standardach kształcenia nauczycieli¹³.

Pedagogika a cechy realizowanego przedmiotu

Współdział pedagogiki jako nauki w kształtowaniu kompetencji zawodowych przyszłych artystów i nauczycieli muzyki można rozpatrywać w kontekstach różnych funkcji i zadań tej dyscypliny.

Dobra znajomość wiedzy pedagogicznej jest niezbędna nie tylko nauczycielom, lecz także każdemu, kto zajmuje się wychowaniem muzycznym człowieka.

Zgodnie z definicją Wincentego Okonia, „przedmiotem pedagogiki jako nauki o wychowaniu jest działalność wychowawcza, mająca na celu wyposażenie ucznia (wychowanka) w wiedzę, sprawności ogólne i zawodowe, zainteresowania, systemy wartości, postawy i przekonania oraz przysposobienie do oddziaływania na własny rozwój ogólny i muzyczny”¹⁴. Współcześnie do najważniejszych instytucji wychowawczych zalicza się rodzinę, przedszkole, szkołę, ośrodki kulturalno-oświatowe; znaczące jest również oddziaływanie na odbiorcę środków masowej komunikacji, klubów środowiskowych, teatrów muzycznych, kina, Internetu. Bardzo ważny czynnik kształtujący osobowość człowieka stanowi jego własna aktywność

¹² *Encyklopedia pedagogiczna. Psychologiczne podstawy kształcenia i wychowania*. Red. W. Pomykało. Warszawa 1993, s. 1006–1007.

¹³ *Standardy kształcenia nauczycieli...*, s. 7–8.

¹⁴ W. Okoń: *Słownik pedagogiczny*. Warszawa 1984, s. 222.

kulturalna, muzyczna obejmująca działania samokształceniowe i samowychowawcze.

Rozpatrując zagadnienie wychowawczego wpływu muzyki na ucznia, należy podkreślić, że osoba nauczyciela „mistrza” jest niezastąpiona. „Mistrz” jako doskonały pedagog staje się nie tylko wzorem do naśladowania, lecz także przyjacielem, którego uczeń często obdarza zaufaniem i głębokim uczuciem. Młody odbiorca muzyki przez bezpośredni kontakt z profesjonalnym muzykiem i pedagogiem potrafi właściwie kształtować swoją osobowość, głównie wiedzę, umiejętności muzyczne, zainteresowania sztuką, postawę. Poznawanie „języka sztuki” dokonuje się sukcesywnie, wyłącznie w bezpośrednim kontakcie ucznia z osobą nauczyciela. Celem systematycznego zgłębiania tajników sztuki muzycznej jest spowodowanie, że młody człowiek dostrzeże w niej nie tylko piękno, lecz także cel swego kształcenia.

Słusznie zauważa Bogdan Suchodolski: „Relacja pedagogika – wychowanie nie może być wyczerpująco przedstawiona jako relacja: nauka i jej przedmiot, bowiem poprawny opis tej relacji powinien wskazywać, iż wychowanie jest zarówno przedmiotem pedagogiki, jak i jej tworem”¹⁵. Każdy pedagog uczący muzyki powinien być uzdolniony w zakresie jej tworzenia i odtwarzania. Tylko twórczy nauczyciel może bowiem współdziałać z twórczym dzieckiem. Pedagogika jako nauka określa i podpowiada nam, jakiego człowieka powinniśmy wychować, jak należy to czynić, aby w konkretnych warunkach społecznego życia i zachodzących przemian kulturalnych, rozwojowych uzyskać optymalne rezultaty zgodne z „duchem współczesności”. Znaczenie pedagogiki w działalności edukacyjnej i wychowawczej realizowanej przez artystów i nauczycieli muzyki jest istotne artystycznie oraz kulturowo. Tylko prawidłowa realizacja procesów edukacyjnych oraz wychowawczych zgodnych z zasadami pedagogiki i dydaktyki nauczania wpływa korzystnie na tworzenie się silnych więzi emocjonalnych pomiędzy uczącym się i nauczającym. Realizowane w szkole cele wychowania muzycznego bez znajomości środków prowadzących do ich skutecznej finalizacji nie przyniosą oczekiwanych rezultatów, staną się tylko doraźnym działaniem i krótkotrwałą sytuacją aksjologiczną.

Muzyka to specyficzny gatunek sztuki, w którym musi być zachowana równowaga pomiędzy teoretycznymi koncepcjami nauczania a praktycznymi działaniami ucznia. Relacje te, wpływając korzystnie na świadomą percepcję muzyki i emocjonalne jej doświadczanie, pełnią funkcję nauczania wychowującego. Pedagogika traktuje muzykę jako ważny środek wychowania, ukazuje jej wszechstronną rolę i znaczenie w rozwoju i kształtowaniu osobowości ludzkiej. Kierowanie procesem rozwoju muzycznego ucznia

¹⁵ [Hasło:] *Pedagogika*. W: *Encyklopedia pedagogiczna...*, s. 536.

i stymulowanie tego procesu to zadania odpowiedzialne i trudne, wspomagane przez wiedzę kierunkową, pedagogikę jako naukę i dydaktykę muzyczną. Dostrzega się, iż pomiędzy wychowaniem, kształceniem a nauczaniem występują wzajemne relacje i związki zależności.

Stefan Wołoszyn przypisuje pedagogice następujące zadania:

- zadania analityczne – opisywanie i uogólnianie doświadczeń pedagogicznych (bezpośrednio zdobywanych w pracy pedagogicznej, zawartych w materiałach źródłowych, odzwierciedlonych w piśmiennictwie);
- zadania opisowo-wyjaśniające – wyjaśnianie związków pomiędzy procesami wychowawczymi a zachodzącymi zjawiskami, na przykład kulturalnymi, społecznymi, artystycznymi, psychofizycznymi;
- zadania normatywno-praktyczne – formułowanie norm, zasad, reguł w zakresie treści, form, metod i środków wychowania; analiza celów wychowawczych¹⁶.

Studenci kierunków artystycznych akademii muzycznej w zakresie przedmiotu pedagogika (pedagogika muzyczna) poznają treści z następujących bloków tematycznych:

- uwarunkowania pracy dydaktycznej nauczyciela artysty, diagnozowanie sytuacji wyjściowej w nauce uczniów początkujących i na różnych stopniach rozwoju artystycznego;
- realizacja i przebieg zadań edukacyjnych oraz wychowawczych artysty muzyka;
- środowisko szkolne i artystyczne ucznia;
- środowisko rodzinne ucznia;
- ocenianie i ewaluacja osiągnięć artystycznych uczniów;
- projektowanie działań dydaktycznych w edukacji artystycznej;
- działania nauczyciela artysty na rzecz własnego rozwoju;
- przepisy i ustawy normujące status zawodowy nauczyciela, prawo oświatowe w pracy szkoły (instytucji artystycznych) i nauczycieli.

Studenci edukacji artystycznej kierunków nauczycielskich prócz treści z wymienionych bloków tematycznych poznają takie oto zagadnienia:

- edukacja jako przedmiot pedagogiki i jej subdyscyplin;
- metody zbierania danych w badaniach pedagogicznych;
- zarys dziejów wychowania muzycznego, poglądy na sztukę, muzykę i jej rolę w wychowaniu dziecka, młodzieży, dorosłego człowieka;
- rozwój i zmienność wychowania i kształcenia artystycznego;
- wybrane współczesne prądy i kierunki pedagogiczne: pedagogika kultury, pedagogika personalistyczna, pedagogika nowego wychowania, pedagogika międzykulturowa;

¹⁶ S. Wołoszyn: *Pedagogika jako nauka*. W: *Zarys pedagogiki*. Warszawa 1966; zob. *Pedagogika*. Red. Z. Kwieciński, B. Śliwerski. Warszawa 2005.

- nauczyciel w klasie szkolnej, modyfikowanie programów nauczania, uczeń – jego potrzeby i zainteresowania;
- pozalekcyjne i pozaszkolne ośrodki kształcenia muzycznego (instytucje, teatry muzyczne, ośrodki kultury);
- kultura popularna jako czynnik socjalizacji, środki masowego przekazu i ich ambiwalentny odbiór;
- szkoła jako instytucja artystyczna, społeczna i wychowawcza, inne środowiska wychowawcze ucznia;
- agresja i przemoc w szkole, narkotyki i używki;
- etyka zawodu nauczyciela;
- reformy systemu edukacji muzycznej w Polsce i Europie¹⁷.

Dydaktyka ogólna i przedmiotowa w kształceniu studentów

Dydaktyka nauczania (na przykład muzyki, tzn. gry na instrumencie, śpiewu i innych) rozumiana jest powszechnie jako nauka o nauczaniu i uczeniu się, toteż obejmuje swymi badaniami wszystkie przedmioty i szczeble pracy szkolnej. Dydaktycy nauczania zajmują się analizą przebiegu uczenia się i nauczania organizowanego w sposób świadomy, systematyczny i planowy przez nauczyciela. Przez proces nauczania muzyki należy rozumieć zbiór powiązanych z sobą czynności uczniów (studentów) oraz nauczyciela, czynności warunkujących się wzajemnie i podporządkowanych realizacji wspólnego celu, którym jest wywołanie u nich (dzieci, młodzieży lub osób dorosłych) pewnych zamierzonych i względnie trwałych zmian w zasobie wiadomości i umiejętności¹⁸.

Polska dydaktyka muzyczna posiada niezbyt bogatą bibliografię. Do znanych publikacji z zakresu dydaktyki należy zaliczyć Józefa Karola Lasockiego i Józefa Powroźniaka: *Wychowanie muzyczne w szkole*¹⁹. Tematyka

¹⁷ *Standardy kształcenia nauczycieli...*, s. 7–8; zob. *Pedagogika...*; J. Uchyła-Zroski: *Promuzyczne zachowania młodzieży w okresie dorastania i ich uwarunkowania*. Katowice 1999. Ponadto pedagodzy i nauczyciele muzyki tworzą autorskie programy nauczania, które realizują według własnych koncepcji edukacyjnych i artystycznych, zachowując jedynie określony limit godzin na przedmiot.

¹⁸ W. Okoń: *Wprowadzenie do dydaktyki ogólnej*. Warszawa 2003; zob. J. Uchyła-Zroski: *Wybrane zagadnienia z dydaktyki wychowania muzycznego*. Katowice 1991; L. Katarzyńczuk-Mania: *Nauczyciel edukacji muzycznej we współczesnej rzeczywistości kulturalnej*. Zielona Góra 2010.

¹⁹ J.K. Lasocki, J. Powroźniak: *Wychowanie muzyczne w szkole*. Kraków 1970.

tej książki ujmuje następujące zagadnienia: zarys teorii wychowania muzycznego, zarys dziejów wychowania muzycznego i roli muzyki w wychowaniu, metodyka nauczania muzycznego (nauczanie pieśni, audycje muzyczne, praca z chórem, praca z zespołami instrumentalnymi, pracownia muzyczna, szkolne koło muzyczne, wychowanie muzyczne poza granicami kraju, organizacja życia muzycznego w Polsce). Treść publikacji odbiega od aktualnych celów kształcenia muzycznego na uczelniach wyższych, choć nadal aktualna pozostaje tematyka historyczna dotycząca dziejów wychowania muzycznego oraz metod nauczania muzyki. Inną pozycją książkową skierowaną do studentów edukacji muzycznej jest publikacja zwarta autorstwa Jadwigi Uchyły-Zroski pod tytułem: *Wybrane zagadnienia z dydaktyki wychowania muzycznego*²⁰. Natomiast publikacja Ireny Chyły-Szypułowej pt. *Kompendium edukacji muzycznej*²¹ przybliży między innymi następujące zagadnienia: edukacja muzyczna w Polsce w perspektywie diachronicznej, filiacje edukacji muzycznej w Polsce w XX wieku, integracja sztuk we współczesnej szkole.

Zdobywane przez studentów podczas kolejnych lat studiów kompetencje są weryfikowane podczas praktyk pedagogicznych lub pedagogiczno-artystycznych. Wiedzę teoretyczną z dydaktyki muzycznej dopełnia podręcznik dydaktyki ogólnej Wincentego Okonia, który pozwala pogłębiać następujące zagadnienia:

- główne pojęcia dydaktyki;
- cele i treści kształcenia, program nauczania, proces kształcenia i jego cechy;
- zasady i metody kształcenia muzycznego;
- środki dydaktyczne, podręcznik dla ucznia, pracownia muzyczna;
- lekcja (budowa, typy lekcji, scenariusze zajęć);
- organizacyjne formy kształcenia; system klasowo-lekcyjny, nauczanie indywidualne;
- sprawdzanie i pomiar osiągnięć szkolnych, ewaluacja w nauczaniu i samokształceniu;
- uwarunkowania powodzeń i niepowodzeń szkolnych (przyczyny ze strony ucznia i nauczyciela, instytucji szkolnej, grupy rówieśniczej, rodziny);
- praca z uczniem wybitnie zdolnym;
- innowacje w nauczaniu muzyki;
- badania polskie i zagraniczne nad rozwojem muzycznym dzieci i młodzieży²².

²⁰ J. Uchyła-Zroski: *Wybrane zagadnienia...*

²¹ I. Chyła-Szypułowa: *Kompendium edukacji muzycznej*. Kielce 2008.

²² W. Okoń: *Wprowadzenie do dydaktyki ogólnej...*

Przedmiotem dydaktyki muzycznej jest nie tylko proces nauczania-uczenia się, lecz także czynniki, które go wywołują, warunki, w jakich on przebiega, oraz rezultaty, do których prowadzi.

Oprócz przedmiotów: psychologii, pedagogiki, dydaktyki, uczelnie realizują pakiet przedmiotów uzupełniających. Zestaw tych przedmiotów ustala szkoła wyższa, w zależności od jej możliwości (bazy lokalowej, specjalistów przedmiotowych) oraz zainteresowań studentów.

Do grupy przedmiotów uzupełniających na kierunkach pedagogiczno-artystycznych należy emisja głosu, której celem jest wykształcenie prawidłowych nawyków posługiwania się narządem mowy oraz wyposażenie w wiedzę z zakresu funkcjonowania i patologii narządu mowy. Na kierunku wokalnym i instrumentalnym prowadzona jest emisja głosu z dykcją. Dużym zainteresowaniem cieszy się przedmiot wiedza o sztuce. Rządziej wybierane są przez studentów takie przedmioty, jak etyka, kultura języka, historia i kultura regionu.

Uwagi końcowe

Realizacja kształcenia pedagogicznego i nauczycielskiego studentów polskich uczelni artystycznych, głównie akademii muzycznych i uniwersytetów, opiera się na stosownych zarządzeniach. Uczelnie uwzględniają je w przyjętej strukturze kształcenia nauczycielskiego i wdrażają do realizacji teoretycznej i praktycznej. Siatki godzin studium pedagogicznego w akademiach muzycznych oraz przedmioty bloku nauczycielskiego w uniwersytetach przygotowują studentów do realnych warunków pracy zawodowej. Podkreślić należy, że specyfika pracy nauczyciela muzyki (pedagoga artysty) uzależniona jest od miejsca pracy, warunków, w których jest wykonywana, środowiska społeczno-kulturowego, prezentowanych przez absolwenta kompetencji. Inaczej zaangażowany będzie nauczyciel muzyki w gimnazjum, a inne cechy musi posiadać nauczyciel instrumentu w szkole muzycznej, dyrygent, instruktor grupy muzycznej. Muzyka w największym stopniu wymaga od absolwenta dogłębnych kompetencji kierunkowych i pedagogicznych, zawsze ma charakter pracy twórczej. Jak mówi C. Banach: „Na satysfakcję zawodową nauczyciela składa się wiele czynników, takich jak: swoboda w wykonywaniu swej pracy, możliwość wdrażania innowacji i stosowanie różnorodnych działań twórczych, dobre kontakty z uczniami, szacunek środowiska, dogodne warunki pracy, przy-

chylność i zrozumienie dyrekcji, dobra atmosfera pracy, systematyczne pogłębianie swojej wiedzy (samokształcenie), współpraca z rodzinami uczniów, zdobywane sukcesy artystyczne, realizacja pasji zawodowej²³. Sukcesy artystyczne pedagoga artysty czy nauczyciela muzyki w dużym stopniu zależą od wiedzy oraz umiejętności praktycznych wyniesionych z uczelni, a także stopnia identyfikacji zawodowej.

²³ C. B a n a c h: *Nauczyciel. W: Encyklopedia pedagogiczna...*, s. 439.

Jadwiga Uchyla-Zroski

A participation of pedagogical subjects in shaping professional competences of artists and music teachers

S u m m a r y

The author deals with the subject raised in the course of the analysis and characteristic of selected scopes of artistic education, namely teaching pedagogical subjects in music, and pedagogical-artistic universities. She analyses studies plans, forms of classes with the students, and standards of teacher training. Next, she characterizes a module of psychological and pedagogical subjects in the teacher speciality in the music field of studies.

Jadwiga Uchyla-Zroski

Die Rolle der pädagogischen Fächer bei Entwicklung der beruflichen Fähigkeiten von Künstlern und Musiklehrern

Z u s a m m e n f a s s u n g

Das oben genannte Thema ergründet die Verfasserin anhand der Analyse und der Charakteristik von ausgewählten Bereichen der künstlerischen Bildung an pädagogischen Musik- und Kunsthochschulen. Ihre Analyse umfasst Studiengänge, verschiedene Formen der Lehrveranstaltungen, Prinzipien der Lehrerbildung und ganze Reihen der psychologischen und pädagogischen Unterrichtsfächer für künftige Musiklehrer an Lehrerfachrichtungen.